

TEISĖ Į TEISINGĄ BYLOS NAGRINĖJIMĄ: NUOTOLINIAI PROCESAI

Jolanta Zajančkauskienė

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos

Baudžiamosios teisės ir proceso institutas

El. paštas: zajan@mruni.eu

Raimundas Jurka

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos

Baudžiamosios teisės ir proceso institutas

El. paštas: rjurka@mruni.eu

Santrauka. Straipsnyje analizuojama teisės į teisingą bylos nagrinėjimą raiška pandeminiu / ekstremalios situacijos valstybėse laikotarpiu, šios teisės turinys teismo posėdžius organizuojant ir vykdant nuotoliniu būdu. Autoriai kelia probleminius klausimus, ar nuotolinis teismo procesas atitinka proceso dalyvių kaip baudžiamosios justicijos sudedamosios dalies teisėtus lūkesčius, ar vykdomas teisingumas nepraranda savo tikrojo veido, ar toks teisingumas yra realus, o galbūt tik regimybė. Analizuojant apžvelgiamos teisinės nuostatos dėl nuotolinio teisinio proceso, galiojusios iki pandemijos ir jo metu. Aptariamos teisėkūros iniciatyvos ir naujovės šiame teisiniame reguliavime. Straipsnio išvadose akcentuojama, kad teisė į teisingą bylos nagrinėjimą negali būti nepagrįstai „susiaurinama“, negali būti ribojama kiekvieno asmens teisė gyvai kreiptis į teismą, o ne per nuotolį. Tiesa, straipsnyje pritariama, kad turi būti išlaikoma pusiausvyra tarp atitinkamų teisinių vertybių – visuomenės saugumo, sveikatos ir asmens teisės į tiesioginį dalyvavimą teisiniame nagrinėjime. Tačiau tai turi būti daroma vengiant spontaniškų ir momentinių teisėkūros iniciatyvų.

Reikšminiai žodžiai: teisingas bylos nagrinėjimas, baudžiamasis procesas, konstitucinė apsauga, nuotolinis procesas, betarpiškas dalyvavimas.

Įvadas

Pastarasis laikotarpis, kai pasaulis buvo (yra) apgaubtas COVID-19 pandemijos sukeltamų socialinių iššūkių ir nenuspėjamos visuomenės sveikatos apsaugos dinamikos, neišvengiamai nulemia pokyčius ir įgyvendinant teisingumą, teisiniuose procesuose, taigi ir nagrinėjant baudžiamąsias bylas. Turbūt jau nieko nestebina tai, kad teismo posėdžių organizavimas nagrinėjant bylas patyrė naujų iššūkių, lėmė naujas tokios veiklos optimizavimo paieškas, naujų arba modifikuotų bylų nagrinėjimo būdų ir formų poreikį. Esama situacija neišvengiamai lėmė ir gausias diskusijas apie tai, kad organizuojant baudžiamųjų bylų nagrinėjimą teismuose, taikant nuotolinių teismo posėdžių formas ne visada šie teisiniai procesai atitinka konstitucinės teisės į teisingą bylų nagrinėjimą suvokimą ir praktinį įgyvendinimą. Ši aktualija nebuvo ir nėra vien tik teorinio lygmens. Priešingai, nuotoliniai posėdžiai, kurių organizavimas tapo kone taisykle nei išimtimi, lėmė tam tikrus proceso dalyvių procesinių garantijų suvaržymus, jų susiaurinimą, siekiant išlaikyti fizinę distanciją, apsaugoti baudžiamosios justicijos dalyvius nuo galimos virusinės infekcijos grėsmės. Deja, bet tokios spontaniškos apsaugos priemonės nebuvo, o gal ir negalėjo būti įvertintos tiek apdairiai ir laiku, kad, saugant vienas teises vertybes (žmogaus sveikatą), nebūtų ignoruojamos ir kitos ne mažiau svarios vertybės – teisė į teisingą teismą, tiesioginį dalyvavimą teisme, realų rungtynišką procesą, arba, kitaip tariant, – teismo procesą vadovaujantis principu „veidas į veidą“.

Kartu pastebėtina, kad šios aktualijos probleminį pobūdį pagilina ir tai, kad bent jau Lietuvoje su tokia situacija yra susidurta pirmą kartą istorijoje, iki tol niekam nebuvo nei poreikio, nei jokių kitų intencijų apie tai diskutuoti ar ruoštis iš anksto kažkam tokio, kas neaišku ar gali nutikti. Dėl šios priežasties būtina pabrėžti, kad nuotolinių teismo posėdžių ar jų fragmentų vertinimo klausimas visada buvo labiau techninio, organizacinio-teisinio pobūdžio, susieto su procesiniu „patogumu“, su baudžiamojo proceso trukme, procesine ekonomija ir kitais aktualiais klausimais, skirtais organizuoti tinkamą procesą. Nepaisant to, nuotoliniai teismo posėdžiai kaip teisės į teisingą bylos nagrinėjime teisme raiškos „simptomai“ išryškėjo tik prasidėjus pandemijai. Dėl šios priežasties straipsnio autoriai ir pasirinko

analitinį diskursą, orientuotą į iki šiol mažai tyrinėtą Lietuvoje tematiką apie nuotolinio teismo proceso privalumus ir trūkumus proceso dalyvių konstitucinių teisių apsaugos kontekste.

Šiame straipsnyje siekiama aptarti, koks buvo baudžiamosios bylos nuotolinis teismo posėdis iki pandemijos ir jai prasidėjus, kokios buvo jo procesinės formos, dinamikos priežastys, ir kaip nuotolinis teismų procesinės veiklos organizavimas lėmė (-ia) asmens teisės į teisingą bylos nagrinėjimą įgyvendinimą.

Norint to pasiekti, būtina išanalizuoti teisės į teisingą bylos nagrinėjimą turinį, šios teisės formas, vadovaujantis tarptautinės ir nacionalinės teisės nuostatomis, nagrinėti nuotolinių teismo procesų iki pandemijos ir jos metu pagrindus bei apimtį, išvelgti ir identifikuoti kylančias problemas, su kuriomis teisinėje praktikoje susiduria baudžiamosios justicijos dalyviai.

Šios analizės pagrindiniu objektu galima įvardyti būtent konstitucinę kiekvieno asmens teisę į teisingą bylos nagrinėjimą teisme, šios teisės turinį, jos suvokimą, susiformavusį iki pandemijos ir jos metu.

Siekiant įgyvendinti straipsnio tikslą ir uždavinius, pasirinkti analizuojamos temos aktualumą ir naujumą atskleidžiantys lyginamosios ir sisteminės analizės, istorinis, dokumentinis, apibendrinimo ir kiti metodai.

Galiausiai, pateikiant straipsnyje analizuojamos problemos iširtumą, pirmiausia reikėtų nurodyti tyrimus, atliktus iki pandemijos, kuriuose buvo analizuojamas vadinamasis situacinis (tam tikrais atvejais) nuotolinių garso ir vaizdo perdavimo priemonių naudojimas bylą nagrinėjant teisme. Juose daugiausia kalbama apie pažeidžiamų liudytojų, anoniminių liudytojų arba liudytojų, kurie dėl didelio atstumo ar kitų svarbių priežasčių negali būti išklausti teismo posėdžių salėje, apklausas ir kalinamo kaltinamojo dalyvavimą teismo posėdyje per nuotolį¹. To meto tyrimuose remtasi ir pirmaisiais Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) sprendimais dėl nuotolinio kaltinamojo dalyvavimo teismo posėdyje atitikimo teisingam procesui². Pirmuosiuose pandeminio laikotarpio tyrimuose apie

¹ Evert-Jan van der Vlis, „Videoconferencing in criminal proceedings“, iš *Videoconference and remote interpreting in criminal proceedings*, (Guildford: University of Surrey, 2011), 11–25.

² „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. spalio 5 d. sprendimas byloje Marcello Viola v. Italy (Petijijos Nr. 45106/04)“, Europos Žmogaus Teisių Teismas, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-77246>.

nuotolinius teismo posėdžius, nuotolinį baudžiamąjį procesą daugiausia identifikuojami ir aprašomi teisingo proceso iššūkiai³. Vėlesnėse mokslinėse publikacijose⁴, atliktuose empiriniuose tyrimuose⁵, rekomendacijose⁶ jau yra pateikiami ir problemų sprendimo būdai. Nors vis dar pripažįstama, kad būtina tęsti mokslinius tyrimus ir diskusijas, skirtas nuotoliniams procesams teismuose⁷.

1. Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą

Nurodant teisės į teisingą bylos nagrinėjimą⁸ esmę, neabejotinai būtina prisiminti, kad Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos⁹ (toliau – ir Konvencija, EŽTK) 6 ir 13 straipsnių, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos¹⁰ (toliau – ir Chartija) 47, 48 straipsnio nuostatos

³ Donald Nicolson, Jago Russell, Chief, „Covid-19 and Criminal Justice: Temporary Fixes or Long Term Reform?“ Iš Carla Ferstman ir Andrew Fagan (eds.), *Covid-19, Law and Human Rights* (Essex Dialogues. A Project of the School of Law and Human Rights Centre: University of Essex, 2020), 207–215; Rebecca Halpin, *Remote Court Hearings* (Oireachtas Library & Research Service, 2020), 1–23, https://data.oireachtas.ie/ie/oireachtas/libraryResearch/2020/2020-07-28_1-rs-note-remote-court-hearings_en.pdf; Vaidotas A. Vaičaitis, „Specialieji teisiniai režimai Lietuvos teisinėje sistemoje“, *Teisė* 117 (2020): 79–98.

⁴ Michael Legg ir Anthony Song, „The Courts, the Remote Hearing and the Pandemic: From Action to Reflection“, *University of New South Wales Law Journal* 44, 1 (2021): 126–166.

⁵ *Justice Under Lockdown. A survey of the criminal justice system in England & Wales between March and May 2020* (Fair Trials, 2020), 1–10, <https://www.fairtrials.org/sites/default/files/Justice%20Under%20Lockdown%20survey%20-%20Fair%20Trials.pdf>.

⁶ *Safeguarding the right to a fair trial during the coronavirus pandemic: remote criminal justice proceedings*, (Fair Trials, 2020), 1–9, <https://www.fairtrials.org/sites/default/files/Safeguarding%20the%20right%20to%20a%20fair%20trial%20during%20the%20coronavirus%20pandemic%20remote%20criminal%20justice%20proceedings.pdf>.

⁷ Jenia Iontcheva Turner, „Remote Criminal Justice“, *Texas Tech Law Review* 53, 2 (2021): 197–271.

⁸ Straipsnyje terminai *teisė į teisingą bylos nagrinėjimą*, *teisė į tinkamą teismo procesą*, *teisė į sąžiningą teismo procesą* vartojami kaip sinonimai.

⁹ „Europos Žmogaus teisių konvencija“, Europos Žmogaus Teisių Teismas, https://www.echr.coe.int/documents/convention_lit.pdf.

¹⁰ „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“, Eur-Lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=HU>.

„garantuoja teisę į teisingą bylos nagrinėjimą ir veiksmingą teisinės gynybos priemonę, kaip ją atitinkamai aiškina Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT) ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (ESTT)“¹¹. Atitinkamai Chartijos 47 straipsnio antra pastraipa atitinka EŽTK 6 straipsnio 1 dalį, o Chartijos 48 straipsnis – EŽTK 6 straipsnio 2 ir 3 dalis. Šiuo atveju ESTT, aiškindamas Chartijos 47 straipsnio antrą pastraipą ir 48 straipsnį, atsižvelgia į EŽTK 6 straipsnyje garantuojamas teises pagal EŽTT aiškinimą¹².

Be EŽTK ir Chartijos kaip pamatinių dokumentų, teisę į teisingą bylos nagrinėjimą garantuoja ir kiti tarptautiniai dokumentai, kaip antai 1966 m. Jungtinių Tautų Organizacijos Tarptautinio ir pilietinių teisių pakto¹³ 14 straipsnis, 1948 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos priimtos Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos¹⁴ 10 straipsnis.

Vartojama sąvoka „teisė į teisingą bylos nagrinėjimą“ pagal Konvencijos 6 straipsnį mokslinėje literatūroje laikoma sudėtine teise, kuri, anot šaltinių, neišsivaizduojama be šių elementų: „<...> teisės į teismą, lygiateisiškumo ir rungtyniškumo principų, teisės tylėti, teisės nebūti verčiamam duoti parodymus prieš save, teisės bendrauti su savo advokatu, teisės asmeniškai ir efektyviai dalyvauti teismo procese bei teisės į pagrįstą teismo sprendimą.“¹⁵ Sudėtinis šios teisės turinys reiškia, kad „vieno kurio nors jos turinio

¹¹ *Europos teisės į teisingumą vadovas*, (Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra ir Europos Taryba, 2016), 17, https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_access_justice_LIT.PDF.

¹² Teisingumo Teismo (didžioji kolegija) 2021 m. vasario 2 d. sprendimas DB prieš Commissione Nazionale per le Società e la Borsa (Consob). Corte costituzionale prašymas priimti prejudicinį sprendimą. Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Teisės aktų derinimas – Direktyva 2003/6/EB – 14 straipsnio 3 dalis – Reglamentas (ES) Nr. 596/2014 – 30 straipsnio 1 dalies b punktas – Piktnaudžiavimas rinka – Baudžiamojo pobūdžio administracinės sankcijos – Bendradarbiavimo su kompetentingomis institucijomis nebuvimas – Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 47 ir 48 straipsniai – Teisė tylėti ir neduoti parodymų prieš save. Byla C-481/19. Skaitmeninis rinkinys (bendrasis Teismų praktikos rinkinys) Europos teismų praktikos identifikatorius (ECLI): ECLI:EU:C:2021:84., 37 punktas.

¹³ „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas“, LRS, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.174848>.

¹⁴ „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija“, LRS, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.278385>.

¹⁵ Lijana Štarienė, „Teisės į teisingą teismą, įtvirtintos Europos žmogaus teisių konvencijos 6 str., pobūdis, vieta ir apsaugos lygis kitų konvencijos teisių požiūriu“, *Juriprudencija* 10 (88) (2006): 40.

elemento nepaisymas ar netinkamas įgyvendinimas suponuoja abejonę, ar asmens teisė į teisingą teismą apskritai nėra pažeidžiama ar suvaržoma.¹⁶ Be to, teisė į teisingą bylos nagrinėjimą yra ne absoliuti teisė, todėl ji gali būti derinama su kitomis Konvencijos saugomomis teisėmis. Pavyzdžiui, COVID-19 protrūkio metu įstatymų leidėjams ir teismams šią teisę reikėjo derinti su visuomenės sveikatos apsauga ir absoliučia teise į gyvybę¹⁷.

Štai Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalis įtvirtina kaltinamojo teisę į teisingą bylos išnagrinėjimą, o kartu ir sąžiningo (teisingo) proceso principą¹⁸. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas šiuo klausimu ne kartą nurodė, kad „<...> konstitucinis teisinės valstybės principas, taip pat asmens teisė kreiptis į teismą (Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalis) suponuoja asmens teisę į tinkamą teisinį procesą, *inter alia* tinkamą teismo procesą. Tinkamas teismo procesas yra būtina sąlyga teisingai išspręsti bylą (*inter alia* 2006 m. sausio 16 d., 2009 m. birželio 8 d., 2013 m. sausio 25 d. nutarimai).“¹⁹ Šios Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatos įtraukia tam tikrus teisingo teismo proceso reikalavimus. Kaltinamasis turi teisę, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas. Baudžiamasis procesas turi užtikrinti konstitucines įtariamąjo, kaltinamojo teises: teisę į gynybą, teisę turėti advokatą, teisę žinoti, kuo įtariamasis, kaltinamas ir kt.²⁰ Taip pat „<...> baudžiamajame procese teisme turi būti paisoma proceso aiškumo, proceso dalyvių lygiateisiškumo, jų dalyvavimo įrodinėjimo procese, jų teisės turėti vertėją, rungimosi ir kitų principų, idant būtų išsamiai, objektyviai, nešališkai ištirtos nusikaltamos veikos padarymo aplinkybės ir būtų priimtas teisingas sprendimas baudžiamajoje byloje. Konstitucija įpareigoja įstatymų leidėją reguliuojant

¹⁶ Raimundas Jurka ir kt., *Baudžiamąjo proceso principai* (Vilnius: Eugrimas, 2009), 56.

¹⁷ Pierpaolo Gori ir Aniel Pahladsingh, „Fundamental rights under Covid-19: an European perspective on videoconferencing in court“, *ERA Forum* 21 (2021): 567, <https://doi.org/10.1007/s12027-020-00643-5>.

¹⁸ Gintaras Goda, *Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese* (Vilnius: Registrų centras, 2014), 80.

¹⁹ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. liepos 9 d. nutarimas“, *TAR*, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/4d8844d0263011e5bf92d6af3f6a2e8b>.

²⁰ *Ibid.*

baudžiamojo proceso santykius nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad būtų užtikrintos ir baudžiamojo proceso dalyvių teisės: procesas turi būti toks, kad būtų užtikrinta veiksminga asmens, nukentėjusio nuo nusikalstamos veikos, teisių apsauga ir kad toks asmuo galėtų naudotis visomis iš Konstitucijos kylančiomis teisėmis <...> Kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, garantuojant asmens teises teisminiame procese būtina užtikrinti, kad procesas vyktų sąžiningai, kvalifikuotai, kad būtų gerbiamos proceso šalių teisės, o bylą nagrinėtų neutralus teisėjas (Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas).²¹

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje kaltinamajam garantuojama teisė į teisingą bylos nagrinėjimą įgyvendinama remiantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksu²² (toliau – ir Baudžiamojo proceso kodeksas, BPK) 44 straipsnyje numatytais asmens teisių apsaugos pagrindais. Anot Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, „šio straipsnio 7 dalyje nurodyta kaltinamojo teisė dalyvauti rungtyniškame teismo procese, turėti laiko ir galimybių pasirengti gynybai, teisė pačiam apklausti liudytojus. Teisė dalyvauti bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme yra viena esminių kaltinamojo procesinių garantijų. Šios teisės užtikrinimas sudaro galimybes efektyviausiu būdu įgyvendinti kaltinamajam priklausančias procesines teises ir prisideda prie teisingo teismo baigiamojo procesinio sprendimo priėmimo. Todėl pagrindinė bylos nagrinėjimo teisme taisyklė yra ta, kad byla pirmosios instancijos teismo posėdyje nagrinėjama kaltinamajam dalyvaujant (BPK 246 straipsnio 1 dalis). Nedalyvaujant kaltinamajam byla gali būti nagrinėjama tik tuo atveju, jeigu jis yra ne Lietuvos Respublikos teritorijoje ir vengia atvykti į teismą (BPK 246 straipsnio 1 dalis).“²³

Tiek pagal Lietuvos, tiek ir pagal kitų Europos Sąjungos valstybių teisinį reguliavimą kaltinamasis ar kiti proceso dalyviai gali realizuoti savo

²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, *Oficialioji konstitucinė doktrina: svarbiausios nuostatos 1993–2020* (Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2020), 144, <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/oficialioji-konstitucine-doktrina/704>.

²² „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, TAR, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EC588C321777/asr>.

²³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-537/2012“, Liteko, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=fd2b39c8-4590-4ce8-aa37-5de0a06e4646>.

procesines teises ne tik fiziškai dalyvaudami teismo posėdžių salėje, bet ir per vaizdo ir nuotolines perdavimo priemones. Teismo posėdis per garso ir vaizdo nuotolines perdavimo priemones lygiai taip pat kaip ir posėdis teismo salėje turi garantuoti teisę į teisingą bylos nagrinėjimą.

Taigi, konstitucinės teisės į teisingą bylos nagrinėjimą materialioji ir procesinė raiška neabejotinai lemia „teisingumo vardan žmogaus“ paradigmą, suliejančią visus šios teisės sudėtinius elementus į visumą. Kartu teisingo bylos nagrinėjimo tikslai konstitucinių vertybių sistemoje yra dinamiški. Ypač tada, kai teisingumo vykdymo procesą, kaip ir kitus socialiai jautrius visuomeninius santykius, priverčia keistis nuo žmogaus valios ne visada priklausantys procesai.

2. Nuotolinės garso ir vaizdo perdavimo priemonės teisme iki pandemijos

Pripažintina, kad dar visai neseniai diskusijos (jau nekalbant dėl jų mokslinio aktualumo) apie nuotolines garso ir vaizdo perdavimo priemones teismuose nagrinėjant bylas nebuvo tiek aktualios ir svarbios, kaip šiandien. Akivaizdu, kad teismo procesų Lietuvoje ir pasaulyje modeliai ir koncepcijos, įsisiūbavus pandemijai, tapo viena aktualiausių ir aptarinėjamų temų, kuriai akstiną davė ne procesinis ekonomiškumas, bet fizinės distancijos išlaikymo poreikis, kuris, atitinkamai, lėmė ir kitus naujus iššūkius, susijusius su žmogaus teisių apsauga. Taigi, jau kurį laiką diskutuojama apie nuotolinį teismo proceso organizavimą, kuris *de facto* tapo labiau įprastu, o ne išimtinu procesu.

Ankstesniais metais buvo palaikomas tik vadinamasis situacinis (tam tikrais atvejais) nuotolinių garso ir vaizdo perdavimo priemonių naudojimas bylą nagrinėjant teisme. Tokia procesinė forma buvo aktuali ir naudojama kalbant apie pažeidžiamų liudytojų, anoniminių liudytojų arba liudytojų, kurie dėl didelio atstumo ar kitų svarbių priežasčių negali būti išklausyti teismo posėdžių salėje, apklausas ir kt. Nuotolinių priemonių naudojimas nurodytais atvejais turėjo (-i) privalumų, susijusių

su veiksmingumu ir išlaidų taupymu vykdamą teisingumą²⁴. Tai toleravo (atitinkamose situacijose) ir tarptautinių teismų jurisprudencija.

EŽTT vienoje bylų nurodė, kad tam tikrose situacijose kaltinamojo dalyvavimas teismo posėdyje nuotoliniu būdu nepažeidžia jo teisės į teisingą procesą pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnyje numatytas garantijas. Pavyzdžiui, byloje *Marcello Viola prieš Italiją* pareiškėjas buvo nuteistas kalėti iki gyvos galvos už labai sunkius nusikaltimus. Apeliacinio proceso metu kaltinamasis nebuvo pristatytas iš kalėjimo į teismo posėdžių salę, nes jam tuo metu buvo taikomas specialius kalinimo režimas, ribojantis jo ryšius su išoriniu pasauliu. Dėl to kaltinamasis dalyvavo teismo posėdyje per garso ir vaizdo nuotolines perdavimo priemones, tai buvo leistina pagal Italijos teisinį reguliavimą. EŽTT konstatavo, kad pareiškėjo dalyvavimas teismo posėdžiuose nuotoliniu būdu atitiko pagal Konvenciją teisėtus viešosios tvarkos apsaugos, nusikaltimų prevencijos tikslus, liudytojų ir nusikaltimų aukų teises į gyvybę, laisvę ir saugumą, taip pat „protingos proceso trukmės“ reikalavimo laikymąsi. Teismas pabrėžė, kad šioje byloje buvo gerbiamos gynybos teisės. Pareiškėjas galėjo matyti posėdyje dalyvaujančius asmenis ir girdėti, kas sakoma. Taip pat kaltinamąjį matė ir girdėjo kiti proceso dalyviai, teisėjas. Kaltinamasis galėjo teikti pareiškimus teismui, o jo teisė bendrauti su gynėju, negirdint kitiems asmenims, nebuvo pažeista²⁵.

Tiesa, byloje *Zagaria prieš Italiją*²⁶ EŽTT vis dėlto konstatavo EŽTK 6 straipsnio 3 dalies c punkto kartu su EŽTK 6 straipsnio 1 dalimi pažeidimą. Pareiškėjo gynėjas dalyvavo teismo posėdžių salėje, o pareiškėjas stebėjo procesą vaizdo konferencijos būdu iš savo suėmimo vietos. Tuo metu kalėjimo prižiūrėtojas pasiklausė kaltinamojo telefoninio pokalbio su gynėju. Italijos Vyriausybė nepateikė jokio pagrįsto tokio prižiūrėtojo

²⁴ Evert-Jan van der Vlis, Van der Vlis, E.-J., „Videoconferencing in criminal proceedings“, iš *Videoconference and remote interpreting in criminal proceedings*, (Guildford: University of Surrey, 2011), 25.

²⁵ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. spalio 5 d. sprendimas byloje Marcello Viola v. Italy (Petición Nr. 45106/04)“, Europos Žmogaus Teisių Teismas, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-77246>.

²⁶ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. lapkričio 27 d. sprendimas byloje Zagaria v. Italy (Petición Nr. 58295/00)“, Europos Žmogaus Teisių Teismas, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83492>.

elgesio pateisinimo ir tik nurodė „atsitiktinį klausymąsi“. EŽTT nuomone, galimybė kaltinamajam duoti konfidencialius nurodymus savo gynėjui tuo metu, kai jo byla svarstoma ir įrodymai pateikiami teismui, yra esminis teisingo bylos nagrinėjimo elementas. Tiesa, EŽTT nurodė, kad „perimtas pokalbis“ neturėjo tiesioginės įtakos kaltinimų pagrįstumui ar gynybos strategijai. Pareiškėjas ir jo advokatas apie ginčijamą pasiklausymą, kuris vyko 1999 m. balandžio 15 d., sužinojo tik po daugiau nei dešimties mėnesių, t. y. 2000 m. kovo 7 d. Tačiau EŽTT nesutiko su Italijos Vyriausybės teiginiu, kad neįtikėtina, jog pareiškėjas, bijodamas, kad bus pasiklausytas kituose procesuose, būtų susilaikęs nuo išsamių nurodymų, paaiškinimų savo gynėjui. Dėl to EŽTT nurodė, kad valstybė „silpnai“ reagavo į konfidencialumo pareigą pažeidusį prižiūrėtoją, nes jam buvo atmesti baudžiamieji kaltinimai ir nebuvo iškelta drausminė byla, tad nebuvo jokios garantijos, kad toks incidentas nepasikartos. Todėl kaltinamasis galėjo pagrįstai baimintis, kad kiti pokalbiai bus kontroliuojami, ir tai galėjo būti priežastis jam dvejoti prieš išsakant savo poziciją gynėjui. Todėl EŽTT konstatavo, kad, pasiklausant pareiškėjo telefoninio pokalbio su advokatu, buvo pažeista jo teisė veiksmingai naudotis teise į gynybą²⁷.

Reikia pripažinti, kad globaliu mastu vaizdo konferencijų, telekonferencijų ar kitų informacinių ryšių technologijų naudojimas nagrinėjant bylas teismuose yra savotiškai įprastas baudžiamųjų bylų organizavimo elementas: „Dažniausiai vaizdo ir garso perdavimo įranga naudojama vykdant nuotolines įtariamųjų ar kaltinamųjų, liudytojų, ekspertų, civilinio proceso šalių apklausas, taip pat kai reikalingos vertėjų paslaugos. Teismo sprendimo naudoti nuotolinius metodus motyvai gali būti labai įvairūs: tiesioginė apklausa nėra įmanoma arba apklausiamo asmens buvimo vieta yra už kompetentingo teismo jurisdikcijos ribų, išlaidų ekonomija, ypatinga skuba, aukos ar liudytojo ypatingas pažeidžiamumas, apsauga pandemijos ar

²⁷ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. lapkričio 27 d. sprendimas byloje Zagaria v. Italy (Peticijos Nr. 58295/00)“, Europos Žmogaus Teisių Teismas, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83492>. Apie įtariamojo (kaltinamojo) teisę konsultuotis be pašaliečių taip pat žr. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. spalio 16 d. sprendimą byloje Brennan v. the United Kingdom (Peticijos Nr. 39846/98)“, Europos Žmogaus Teisių Teismas, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59722>.

epidemijų sąlygomis, apklausiamųjų amžius ar sveikatos būklė, saugumo užtikrinimas ar kitos rimtos priežastys. Svarbi sąlyga yra ir įtariamojo ar kaltinamojo sutikimas.“²⁸

Čia galima teigti, kad dalyvavimas teismo posėdyje ikipandeminiu laikotarpiu nuotoliniu būdu, t. y. per garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemones, savaime neprieštaravo EŽTK, jeigu jo taikymas atitiko teisėtą tikslą ir toks įgyvendinimo būdas buvo suderinamas su teise į teisingą teismo procesą.

Atrodytų, kad 10 metų iki pandemijos nuotolinės garso ir vaizdo perdavimo priemonės teismo posėdžio metu galėjo ir toliau būti plečiamos. Kita vertus, buvo atkreipiamas dėmesys, kad dėl to derėtų būti atsargiems. Buvo manoma, kad jei vaizdo konferencijos bus taikomos masiškai, lengvai gali įvykti baudžiamosios justicijos vykdymo susvetimėjimas, mechanizavimas ar automatizavimas. Jei visuomenėje susidaro įspūdis, kad teismo bylų nagrinėjimas naudojant vaizdo konferencijas blogina teisingumo vykdymo kokybę, kyla pavojus, kad vaizdo konferencijos galiausiai pakenks teisingumo vykdymui. Buvo pasisakoma, kad tai ypač aktualu kaltinamiesiems, kurie abejoja teismo proceso kokybe ir atitinkamai baudžiamosios bylos baigties teisingumu. Todėl jau tuo metu buvo akcentuojamas teisėjų, prokurorų ir advokatų mokymas apie vaizdo konferencijų naudojimą teisinėje praktikoje²⁹.

Pavyzdžiui, palaipsniui visoje Europos Sąjungoje buvo plėtojamas e. teisingumas, taip pat vaizdo ir konferenciniai posėdžiai tam tikru tikslu ir tam tikroje situacijoje³⁰. Antai „Europos teisminės priežiūros orderis suteikia

²⁸ „Vaizdo konferencijų, telekonferencijų ar kitų informacinių ryšių technologijų naudojimas ikiteisminiame tyrime ir nagrinėjant bylas teisme. Analitinė apžvalga“, LRS, https://www.lrs.lt/sip/getFile3?p_fid=23058.

²⁹ Evert-Jan van der Vlis, Van der Vlis, E.-J., „Videoconferencing in criminal proceedings“, iš *Videoconference and remote interpreting in criminal proceedings*, (Guildford: University of Surrey, 2011), 25.

³⁰ „2009 m. spalio 23 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2009/829/TVR dėl tarpusavio pripažinimo principo taikymo sprendimams dėl kardomųjų priemonių Europos Sąjungos valstybėse narėse kaip alternatyvos kardomajam kalinimui, OL L 294, 2009“. Taip pat žr. Direktyvos 2012/29/ ES 17 str.; 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos akto, nustatančio Konvenciją dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose tarp valstybių narių Europos Sąjungoje, OL C 197,

galimybę ES valstybėms narėms išduoti teisminės priežiūros orderius dėl išleidžiamų įtariamųjų ar kaltinamųjų priežiūros jų gyvenamojoje vietoje, kol vyksta bylos nagrinėjimas. 19 straipsnio 4 dalyje numatyta galimybė naudoti telefono ir vaizdo konferencijas, jei pagal nacionalinę teisę reikalaujama, kad išdavusi valstybė narė išklaustų kaltinamąjį prieš pakeisdama priežiūros priemones ar išduodama arešto orderį³¹. Kartu atkreipiamas dėmesys, kad ne kiekvienas žmogus gali naudotis garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis, todėl svarbu, kad jos būtų šalia tradicinės sistemos³².

Galiausiai atkreiptinas dėmesys, kad nors EŽTK nėra konkrečių reikalavimų e. teisingumui, tačiau įgyvendinamoms e. teisingumo priemonėms, taip pat garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėms turi būti taikomi teisingo proceso reikalavimai pagal Konvencijos 6 straipsnį. ESTT taip pat nustatė, kad tuo atveju, jei teisinės procedūros yra prieinamos tik „elektroninėmis priemonėmis“, tai gali užkirsti kelią sutrukdyti kai kuriems asmenims pasinaudoti savo teisėmis³³.

3. Nuotolinis teismo posėdis pandemijos metu

Pasaulinė COVID-19 pandemija smarkiai paveikė pasaulį ir paskatino daugumą valstybių imtis nepaprastųjų priemonių, kad būtų užkirstas pavojingos ligos plitimas. Pandemijos metu įvesti žmogaus teisių apribojimai buvo pateisinti kaip išimtinės priemonės visuomenės sveikatai apsaugoti. Įtvirtinti teisės aktuose pagrindinių asmens laisvių apribojimai turėjo būti aiškūs, pagrįsti ir būtini siekiant apsaugoti visuomenės sveikatą. Nustatyti

2000, 10 str. <...>; 2004m. balandžio 29 d. Tarybos direktyvos 2004/80/EB dėl kompensacijos nusikaltimų aukoms, OL L 261, 2004, 9 str. 1 d. <...>“. *Europos teisės į teisingumą vadovas* (Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra ir Europos Taryba, 2016), 184, https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_access_justice_LIT.PDF.

³¹ *Europos teisės į teisingumą vadovas*, (Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra ir Europos Taryba, 2016), 184, https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_access_justice_LIT.PDF.

³² *Ibid.*

³³ *Ibid.*; ESTT, *Rosalba Alassini prieš Telecom Italia SpA, Filomena Califano prieš Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono prieš Telecom Italia SpA ir Multiservice Srl prieš Telecom Italia SpA*, sujungtos bylos C-317/08, C-318/08, C-319/08 ir C-320/08, 2010 m. kovo 18 d., 58.

žmogaus teisių apribojimai turėjo būti proporcingi atitinkamam interesui, t. y. būti mažiausia intervencinė priemonė iš tų, kuriomis galima pasiekti norimą rezultatą. Apibendrinant, joks apribojimas negalėjo būti diskriminacinis, prieštaraujantis žmogaus teisių standartams³⁴. Be to, šaltiniuose rašoma, kad „2020 metų situacija, susijusi su koronaviruso pandemijos suvaldymu, iškėlė daug konstitucinės teisės klausimų, kurie turės būti vienaip ar kitaip atsakyti, visų pirma, mokslinėje literatūroje, o paskui perkelti ir į įstatymus, nes jau dabar aišku, kad dabartinį su tuo susijusį teisinį reguliavimą reikia keisti.“³⁵ Štai, pavyzdžiui, Europos Sąjungos programiniuose dokumentuose šiame kontekste net skatinama, kad „<...> valstybės narės turėtų naudotis vaizdo konferencijomis. Vaizdo konferencijų naudojimas teismo procese, kai tai leidžiama pagal teisės aktus, gerokai sumažina varginančių ir daug išlaidų sukeliančių kelionių poreikį ir gali palengvinti procesą. Nors nacionaliniu lygmeniu jau naudojama daug vaizdo konferencijų sprendimų, 2019–2023 m. e. teisingumo veiksmų plane³⁶ vaizdo konferencijų naudojimas tarpvalstybiniame procese nurodomas kaip vienas iš prioritetų. Tačiau šiuo tikslu nacionalines sistemas teks kurti artimai koordinuojant ES lygmeniu, kad būtų užtikrintas tarpusavio pasitikėjimas, sąveikumas ir saugumas. Todėl valstybės narės turėtų reguliariai keisti informacija apie šioje srityje atliekamą darbą ir geriausią patirtį. Vaizdo konferencijų naudojimas neturėtų pakeisti teisės į teisingą bylos nagrinėjimą ir gynybos teisių, pvz., teisių dalyvauti teisiniame savo bylos nagrinėjime, konfidencialiai bendrauti su advokatu, pateikti klausimų liudytojams ir užginčyti įrodymus“³⁷.

Deja, įvedus karantiną, daugelyje pasaulio šalių, taigi ir Lietuvoje, kilo rimtų iššūkių ir baudžiamosios justicijos institucijų veiklai. Karantino sąlygomis įprastas baudžiamasis procesas, taip pat bylų nagrinėjimas teisme

³⁴ „Emergency measures and Covid-19 27 April 2020, United Nations Human Rights, Office of the High Commissioner“, Jungtinių Tautų Vyriausiojo žmogaus teisių komisaro biuras, https://www.ohchr.org/Documents/Events/EmergencyMeasures_COVID19.pdf.

³⁵ Vaidotas A. Vaičaitis, „Specialieji teisiniai režimai Lietuvos teisinėje sistemoje“, *Teisė* 117 (2020): 79–98.

³⁶ „2019–2023 m. Europos e. teisingumo veiksmų planas“, *OL C* 96, (2019): 9.

³⁷ „Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui Teisingumo sistemų skaitmeninimo Europos Sąjungoje priemonių rinkinys“, Eur-Lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:52020DC0710>.

tapo beveik neįmanomu. Tiek ikiteisminio tyrimo institucijos, tiek teismai privalėjo nusikalstamų veikų tyrimą ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimą su tam tikromis išimtimis organizuoti nuotoliniu būdu.

Perėjimą prie nuotolinio baudžiamosios bylos nagrinėjimo bent iš dalies pateisino nuostata, kad „atidėtas teisingumas yra paneigtas teisingumas“, nes vienas iš teisingo proceso elementų yra teisė į bylos nagrinėjimą per „protingą trukmę“ (EŽTK 6 str. 1 d.). Tačiau teisė į greitą bylos nagrinėjimą, anaipol, nebuvo vienintelis teisės į teisingą bylos nagrinėjimą aspektas, tapęs iššūkiu per pandemiją. Iš tikrųjų nuotolinis procesas pradėjo kirstis su teisingo proceso apsaugos priemonėmis ir garantijomis, pavyzdžiui, kaltinamojo teise tylėti, ginčyti kaltinimo įrodymus, netrukdomai komunikuoti su teisiniais atstovais (advokatais) ir t. t.³⁸

Tiesioginis dalyvavimas teismo posėdžio salėje, o kartu ir tiesioginis įrodymų tyrimas yra svarbi tiesos nustatymo garantija. Manoma, kad liudytojai teismo posėdžių salėje linkę mažiau meluoti, nes jiems tenka susidurti su tiesą žinančių asmenų žvilgsniais ar klausimais. Teisėjai gali tiesiogiai stebėti kaltinamojo, atvesto į teismo posėdžių salę iš karto po suėmimo, elgesį. Be to, fizinis kaltinamojo dalyvavimas teisme leidžia jam geriau pasinaudoti savo teise būti išklaustam ir dalyvauti teismo procese – matyti, girdėti, jausti ir reaguoti į tai, kas ir kaip sakoma. Galiausiai kaltinamajam teismo posėdžių salėje yra paprasčiau pasikonsultuoti su gynėju ar jausti draugų ir šeimos narių paramą juos matant teisme³⁹. Taigi, tampa akivaizdu, kad akistatoje su situacija, supanašėjančia su nugalimos jėgos fenomenu, baudžiamosios justicijos organizavimo iššūkiai tiesiogiai lemia ir žmogaus konstitucinių garantijų ginties efektyvumo klausimus.

Neseniai atlikti tyrimai rodo, kad kaltinamieji, dalyvaujantys nuotoliniuose teismo posėdžiuose, dažnai pasigenda veiksmingos gynybos, jiems dažniau taikomas suėmimas ar nuteisimas laisvės atėmimo bausme. Teismo proceso stebėjimas ir veiksmingas dalyvavimas jame per vaizdo

³⁸ Donald Nicolson, Jago Russell, Chief, „Covid-19 and Criminal Justice: Temporary Fixes or Long Term Reform?“ iš Carla Ferstman ir Andrew Fagan (eds.), *Covid-19, Law and Human Rights* (Essex Dialogues. A Project of the School of Law and Human Rights Centre: University of Essex, 2020), 207.

³⁹ *Ibid.*, 211.

ryšį apsunkinamas dėl neretai netinkamai veikiančios įrangos, fragmentiško proceso vaizdo ir dėl to, kad nėra šalia gynėjo, kuris padėtų orientuotis teisiniame procese. Rizika, kad bus sudėtinga suprasti proceso eigą, ypač padidėja kaltinamiesiems be gynėjo arba asmenims, turintiems specialiųjų poreikių⁴⁰.

Atliktame tyrime „Užrakintas teisingumas“ (angl. *Justice Under Lockdown*) 60 proc. respondentų teigė, jog nuotoliniai teismo posėdžiai pastebimai neigiamai paveikė bendrą teisingą ir skaidrų bylos nagrinėjimą. Respondentų nuomone, įvesti apribojimai turėjo „precedento neturintį poveikį baudžiamajam teisingumui“⁴¹. 2020 m. kovo–gegužės mėn. atlikta apklausa parodė, kad dėl nuotolinių teismo posėdžių tapo gerokai sunkiau kaltinamiesiems dalyvauti procese (44 proc. respondentų). Dar 19 proc. respondentų teigė, kad tai vidutiniškai neigiamai paveikė kaltinamojo veiksmingą dalyvavimą teisme. 67 proc. respondentų manė, kad nuotoliniai posėdžiai itin neigiamai paveikė kaltinamųjų ir jų gynėjų gebėjimą bendrauti prieš teismo posėdžius ir jų metu. Dar 25 proc. nurodė, kad būtent tokiam bendravimui tai turėjo bent jau nedidelį arba vidutinį neigiamą poveikį. Net 75 proc. respondentų nurodė, kad dėl nuotolinių posėdžių kaltinamiesiems ir jų gynėjams buvo sunkiau gauti, pateikti ir užginčyti įrodymus⁴². Kitaime atliktame tyrime taip pat konstatuota, kad nuotolinį ryšį padedančių sukurti technologijų naudojimas baudžiamosiose bylose gali kelti didelių papildomų problemų užtikrinant teisingo proceso reikalavimus. Be to, palaikoma nuomonė, kad teisingo proceso kontekste nuotoliniai posėdžiai yra labiau tinkami civilinėms byloms⁴³.

⁴⁰ Donald Nicolson, Jago Russell, Chief, „Covid-19 and Criminal Justice: Temporary Fixes or Long Term Reform?“ iš Carla Ferstman ir Andrew Fagan (eds.), *Covid-19, Law and Human Rights* (Essex Dialogues. A Project of the School of Law and Human Rights Centre: University of Essex, 2020), 212–213.

⁴¹ *Justice Under Lockdown. A survey of the criminal justice system in England & Wales between March and May 2020* (Fair Trials, 2020), 1–10, <https://www.fairtrials.org/sites/default/files/Justice%20Under%20Lockdown%20survey%20-%20Fair%20Trials.pdf>.

⁴² *Ibid.*

⁴³ Rebecca Halpin, *Remote Court Hearings* (Oireachtas Library & Research Service, 2020), 1–23, https://data.oireachtas.ie/ie/oireachtas/libraryResearch/2020/2020-07-28_1-rs-note-remote-court-hearings_en.pdf.

Taigi, atliktų tyrimų rezultatai leido pateikti ir tam tikras rekomendacijas dėl nuotolinių teismo posėdžių, siekiant jų metu visapusiškai įgyvendinti teisingo proceso reikalavimus. Tiesa, tenka pastebėti, kad Lietuvos teismų darbo organizavimo rekomendacijose šiuo pandeminiu laikotarpiu toli gražu skirtas itin mažas dėmesys proceso dalyvių konstitucinių teisių saugai⁴⁴.

Visų pirma, teisėjas, teismas, sprendamas, ar turėtų vykti nuotolinis teismo posėdis, turėtų atsižvelgti, *inter alia*, į šiuos veiksnius: proceso delsimą trukmę ir jo galimą poveikį kaltinamųjų (gynybos) teisėms (ypač tais atvejais, kai tikėtina, kad kaltinamojo kardomojo kalinimo (suėmimo) laikotarpis gali užsitęsti); teismo posėdžio pobūdį, įskaitant bylos sudėtingumą, poreikį kviešti liudytojus, tikėtiną bylos baigtį (pavyzdžiui, jei gresia laisvės atėmimas), dėl teismo ir kitų teisminio nagrinėjimo dalyvių ryšio naudojamos įrangos ir informacinių sistemų prieinamumą ir kokybę, kitus veiksnius, kurie gali turėti neigiamos įtakos kaltinamojo gebėjimui veiksmingai dalyvauti teisme ir pan.⁴⁵. Toliau išskiriami ir kiti veiksniai, tiesiogiai veikiantys proceso eigą ir jo rezultatus.

Siekiant užtikrinti veiksmingą teisinę pagalbą prieš, per, ir po nuotolinių teismo posėdžių, teismai turėtų būti aprūpinti tinkamomis techninėmis priemonėmis, kad būtų įmanomos gynėjų ir ginamųjų konfidencialios vaizdo konferencijos arba bent jau telefoniniai pokalbiai be pernelyg didelio laiko spaudimo. Taip pat teismuose galėtų būti įsteigtos atskiros patalpos su vaizdo konferencijų įranga, skirtos gynėjų ir kaltinamųjų konsultacijoms. Kaltinamiesiems turėtų būti suteikta galimybė naudotis saugiomis patalpomis ar zonomis prieš teismo posėdžius, jų metu ir po jų, kuriose jie galėtų konfidencialiai bendrauti su savo gynėjais⁴⁶.

⁴⁴ „Atnaujintos rekomendacijos teismams dėl darbo organizavimo“, Teismai.lt, <https://www.teismai.lt/lt/naujienos/teismu-sistemas-naujienos/atnaujintos-rekomendacijos-teismams-del-darbo-organizavimo/8288>.

⁴⁵ *Safeguarding the right to a fair trial during the coronavirus pandemic: remote criminal justice proceedings* (Fair Trials, 2020), 4, <https://www.fairtrials.org/sites/default/files/Safeguarding%20the%20right%20to%20a%20fair%20trial%20during%20the%20coronavirus%20pandemic%20remote%20criminal%20justice%20proceedings.pdf>.

⁴⁶ *Ibid.*

Siekiant užtikrinti veiksmingą kaltinamojo dalyvavimą nuotoliniame teismo posėdyje, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kaip tai paveikia kaltinamojo gebėjimą sekti ir suprasti teismo procesą, ar jis gali stebėti visą procesą, matyti visą teismo sudėtį, ar nėra kliūčių pateikti ir tikrinti įrodymus ir t. t. Be to, atkreipiamas dėmesys ir į būtinumą peržiūrėti teisinės pagalbos teikimo taisyklės siekiant, kad nė vienas nuotoliniuose teismo posėdžiuose dalyvaujantis kaltinamasis neturėtų gynėjo dėl finansinių priežasčių⁴⁷.

Nekaltumo prezumpcijos principo kontekste svarbu net tai, kaip kaltinamasis matomas per nuotolines vaizdo perdavimo priemones. Rekomenduojama, kad kaltinamiesiems, esantiems laisvės atėmimo vietoje, turėtų būti suteikta galimybė dėvėti tinkamus drabužius ir jie turėtų būti pristatomi per vaizdo ryšio posėdžius neutraliame fone, iš kurio nebūtų galima suprasti, kad jie yra laisvės atėmimo vietoje⁴⁸.

Nuotolinio teisingumo procedūros turi įtakos visų kaltinamųjų teisėms, tačiau jų poveikis neabejotinai yra ypač didelis pažeidžiamiesiems asmenims ir tiems, kurie turi kitų specialių poreikių, pavyzdžiui, vertimo raštu ir žodžiu. Antai psichikos sutrikimų turintys kaltinamieji susiduria su rimtomis kliūtimis gauti veiksmingą teisinę pagalbą ir veiksmingai dalyvauti net įprastuose teismo procesuose. Neabejotina, kad nuotolinės teisingumo procedūros gali dar labiau pabloginti šias problemas. Panašių sunkumų gali patirti ir asmenys, turintys kalbėjimo, klausos ar regėjimo sutrikimų. Rekomenduojama kaltinamiesiems atlikti individualių poreikių vertinimą siekiant nustatyti, kaip tam tikri sutrikimai lemia jų gebėjimą veiksmingai dalyvauti teismo posėdyje. Priklausomai nuo asmens pažeidžiamumo ar turimo sutrikimo pobūdžio, nuotolinis procesas gali būti visai neįmanomas. Kitais atvejais turėtų būti teikiama kvalifikuota tiesioginė specialistų pagalba. Pavyzdžiui, kalbos ir bendravimo pagalbos specialistai turėtų būti kartu su kaltinamuoju toje pačioje patalpoje⁴⁹.

⁴⁷ *Safeguarding the right to a fair trial during the coronavirus pandemic: remote criminal justice proceedings* (Fair Trials, 2020), 6, <https://www.fairtrials.org/sites/default/files/Safeguarding%20the%20right%20to%20a%20fair%20trial%20during%20the%20coronavirus%20pandemic%20remote%20criminal%20justice%20proceedings.pdf>.

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ *Ibid.*

Apibendrinant teigtina, kad nepaprastosios pandemijos atveju, kai buvo ir dar yra reali grėsmė žmonių sveikatai, nuotoliniai posėdžiai yra laikomi logišku kompromisu, leidžiančiu teismams ir toliau laiku vykdyti teisingumą. Iki šiol sukaupta patirtis parodė, kad teismo posėdžių rengimas per garso ir vaizdo nuotolines perdavimo priemones gali būti patenkinama alternatyva krizės metu. Tačiau tiek iki pandemijos, tiek pandemijos metu išryškėjo daug teisingo proceso problemų. Mokslininkai pabrėžė, kad technologijos teismo posėdžių salėse toli gražu nėra neutralios. Atvirkščiai, jų naudojimas keičia teismo proceso pobūdį, o keičiant teismo proceso terpę, neišvengiamai veikiama ir jo kokybė. Ankstesnių dešimtmečių patirtis kartu su patirtimi, įgyta per pandemiją, kai vyko visiškai nuotoliniai teismo posėdžiai, gali suteikti tvirtą pagrindą inovacijoms klestėti, išliekant budriems dėl teisingo proceso reikalavimų⁵⁰. Kita vertus, nuotoliniai posėdžiai iš situacinės ar neatidėliotinos priemonės virto savaimė suprantamu dalyku. Tyrimai rodo, kad prokurorai ir teisėjai norėtų, kad nuotoliniai posėdžiai būtų organizuojami ir po pandemijos pabaigos. Tačiau gynybos advokatai skeptiškiau vertina nuotolinio proceso naudą ir reiškia rimtą susirūpinimą dėl teisingumo. Teisėjai ir prokurorai taip pat pripažįsta, kad virtualus procesas dažnai kelia problemų tiriant įrodymus. Kai kurie empiriniai tyrimai patvirtina šiuos nuogaštavimus, nors tyrimų dar nepakanka norint padaryti pagrįstas išvadas, todėl šioje srityje būtina toliau atlikti tyrimus⁵¹.

4. Lietuvos atvejis: nuotolinis teismo posėdis

Iki pandemijos pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso teisinį reguliavimą per garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemones galima buvo atlikti tik tam tikrus proceso veiksmus ar tik tam tikrais atvejais organizuoti nuotolinius teismo posėdžius nurodytų proceso dalyvių atžvilgiu. Pagal Baudžiamojo proceso kodeksą iki 2021 m. birželio 1 d. nuotoliniai

⁵⁰ Michael Legg ir Anthony Song, „The Courts, the Remote Hearing and the Pandemic: From Action to Reflection“, *University of New South Wales Law Journal* 44, 1 (2021): 126–166.

⁵¹ Jenia Iontcheva Turner, „Remote Criminal Justice“, *Texas Tech Law Review* 53, 2 (2021): 271.

būdu buvo galima „užtikrinti vertėjo dalyvavimą procese (BPK 43 str.), suimtojo dalyvavimą teismo posėdyje, kai sprendžiami su kardomąja priemone – suėmimu susiję klausimai (BPK 127 str. 6 d., 130 str. 1 d., 233 str. 5 d.), atlikti tyrimo veiksmus (BPK 179 str. 3 d.), apklausti liudytoją, kuriam įstatymų nustatyta tvarka taikomos apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemonės, taip pat liudytoją, kuris dėl kitų priežasčių negali atvykti į apklausą (BPK 183 str. 4 d., 279 str. 6 d., 282 str. 4 d.), apklausti įtariamąjį, kuris negali atvykti į apklausą arba yra laikomas areštiniėje, kardomojo kalinimo ar pataisos įstaigoje (BPK 188 str. 7 d., BPK 189 str. 6 d.), kaltinamąjį, kuris negali atvykti į teismą, kuriame nagrinėjama byla, arba kuris yra laikomas areštiniėje, kardomojo kalinimo ar pataisos įstaigoje dalyvavimą procese (BPK 246 str. 1 d.), apklausti ekspertą (BPK 285 str., 286 str. 5 d.), nuteistojo, išteisintojo, asmens, kuriam byla nutraukta, taip pat asmens, kuriam paskirtos ar nepaskirtos priverčiamosios medicinos priemonės dalyvavimą nagrinėjant kasacinę bylą (BPK 375 str. 4 d.)“⁵².

Ankstesnė Lietuvos teismų praktika patvirtina, kad, naudojant garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemones, buvo apklausiami nukentėjusieji siekiant juos apsaugoti nuo psichinės traumos ir kitų neigiamų padarinių, ypač atsižvelgiant į kaltinamųjų prieš nukentėjusįjį atliktų nusikalstamų veiksmų pobūdį, naudoto fizinio ir psichinio smurto intensyvumą⁵³, apklausiami liudytojai, taikant jiems apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemones⁵⁴, sprendžiami kardamosios priemonės pakeitimo klausimai⁵⁵ ir kitais atvejais. Taigi nurodytais atvejais atlikti proceso veiksmai derėjo su teise į teisingą bylos nagrinėjimą, proceso metu buvo paisoma kaltinamojo, nukentėjusiojo ar liudytojo procesinių teisių.

⁵² „Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 82 straipsniu įstatymo projekto“, LRS, https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/945db060854f11eaa51db668f0092944/format/ISO_PDF/.

⁵³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-73-511/2021“, Infolex, <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1959982>.

⁵⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. spalio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-189-1073/2019“, *Teismų praktika* 52 (2019): 442–569.

⁵⁵ „Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. gegužės 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-352-493/2019“, Infolex, <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1723544>.

Tačiau kilę iššūkiai pandemijos metu privertė tokį baudžiamojo proceso teisinį reguliavimą dėl garso ir vaizdo perdavimo naudojimo įvertinti kaip fragmentišką, nesudarantį galimybės nuotoliniu būdu „organizuoti teismo posėdžių, kuriuose galėtų dalyvauti visi be išimties proceso dalyviai“⁵⁶. Juo lab kad Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso⁵⁷ 175² straipsnio 1 dalyje ir Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 13 straipsnio 7 dalyje buvo jau numatytos taisyklės, užtikrinančios nuotolinį visų proceso dalyvių dalyvavimą teismo posėdžiuose⁵⁸.

Nuotolinių teismo posėdžių organizavimas, jų vertinimas ir įsitvirtinimas baudžiamųjų bylų praktikoje buvo sutiktas nevienodai. Tokio proceso šalininkai rašė, kad „<...> baudžiamojoje justicijoje dirbančius teisininkus pagal jų turimą, o dažnais atvejais ir išsakomą, požiūrį į nuotolinį baudžiamųjų bylų nagrinėjimą, galima suskirstyti į dvi stovyklas. Vieni, suprasdami esamą situaciją, ieškodami išeities iš susidariusios padėties, drąsiai naudojami procesinėmis galimybėmis, organizuoja teisiamuosius posėdžius ir/ar juose dalyvauja nuotoliniu būdu. Kiti gi, nepaisant esamų procesinių galimybių, į nuotolinį baudžiamųjų bylų nagrinėjimą žiūri skeptiškai, o dažnas dar nuotolinį baudžiamųjų bylų nagrinėjimą įvardija „procesiniu chuliganizmu“. Nors ir viena ir kita stovykla turi svarių argumentų, tačiau esu giliai įsitikinęs, kad nuotolinių teisiamųjų posėdžių šalininkai nenusipelno „procesinių chuliganų“ epiteto.“⁵⁹ Be to, šių minčių autorius pastebi, kad „vis dažniau pasitaiko atvejų, kai proceso dalyviai, pasinaudodami situacija dėl koronaviruso infekcijos ir nuotolinių teisiamųjų posėdžių reglamentavimo netobulumu (spragomis), siekia vilkinti baudžiamųjų bylų nagrinėjimą teismuose. Būtent juos, o ne tuos, kurie ieško išeičių iš sudėtingų situacijų,

⁵⁶ „Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 82 straipsniu įstatymo projekto“, LRS, https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/945db060854f11eaa51db668f0092944/format/ISO_PDF/.

⁵⁷ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“, TAR, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2E7C18F61454/asr>.

⁵⁸ „Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas“, LRS, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.72290/asr>.

⁵⁹ Mindaugas Povilanskas, „Nuotolinis teisiamasis posėdis: pažanga ar „procesinis chuliganizmas““, *Teisė.Pro*, <https://www.teise.pro/index.php/2021/01/05/m-povilanskas-nuotolinis-teisiamasis-posedis-pazanga-ar-procesinis-chuliganizmas/>.

aš įvardinčiau „procesiniais chuliganais“, griaunančiais kitų pastangas baudžiamąjį procesą padaryti pažangesniu ir prieinamesniu net pačiomis ekstremaliausiomis sąlygomis“, ir sutinka, jog „tam, kad nuotoliniai teismieji posėdžiai taptų teisinės sistemos pažangos simboliu, ir kad niekam nekiltų noras juos vadinti „procesiniu chuliganizmu“, reikia tobulesnio (detalesnio) teisinio reguliavimo, adekvataus teismų sistemos materialinio aprūpinimo, o svarbiausia teisininkų – praktikų noro ir pastangų žengti koja kojon su nuolat kintančiu visuomeniniu gyvenimu.“⁶⁰

Kiti autoriai, negailėdami kritikos, rašė, kad „Naujosios procesinės praktikos“ suponuos naują procesinį naratyvą: „<...> teisminis bylos nagrinėjimas ar atskirų klausimų sprendimas „nuotoline forma“ ar „rašytine tvarka“ taps patogiu įrankiu ir pirmosios instancijos teismui (jis, tikėtina, taps *lex generalis* aukštesnės instancijos teismuose), todėl gerokai pasikeis šiai dienai įprasta žodiškumo, viešumo, galbūt tiesioginio (betarpiško) įrodymų tyrimo teisme ar net ir laisvo įrodymų vertinimo principų samprata ir turinys: panašu, jog gyvą žodį vis labiau „išstums“ rašytinis ar elektroninis dokumentas, nes viena vertus surašyti standartinį dokumentą yra paprasčiau (ir laiko, ir talento požiūriu) nei paaiškinti žodžiu, paruošti ir pasakyti kalbą <...>, kita vertus šiandieninis proceso tempas ir teismų darbo krūvis atima iš žodiškumo tą reikšmę ir įtaką, kurią „gyvas žodis“, iškalba, oratorystė ir pan. turėjo, pvz., senovės Romos laikais; galimai tai žlugdys procesinę erudiciją, teisinę kultūrą, baudžiamąjį procesą pamažu pavers vidutinybių procesinės kovos, kurioje nesirenkamos priemonės, arena, o tai mažins ir pasitikėjimą kriminaline justicija (nors baudžiamajai valdžiai tai iš tiesų ir nėra svarbu), <...> manytina, jog „nuotolinio proceso“ forma ar „rašytinė tvarka“ nesuteiks teisėjui nei daugiau entuziazmo, nei daugiau laisvės ar galimybių renkant ar tiriant įrodymus, greičiau priešingai, todėl ir tiesioginio (betarpiško) įrodymų tyrimo teisme, ir galbūt net laisvo įrodymų vertinimo principo laukia neišvengiamos modifikacijos.“⁶¹

⁶⁰ Mindaugas Povilanskas, „Nuotolinis teismasis posėdis: pažanga ar „procesinis chuliganizmas““, *Teisė.Pro*, <https://www.teise.pro/index.php/2021/01/05/m-povilanskas-nuotolinis-teismasis-posedis-pazanga-ar-procesinis-chuliganizmas/>.

⁶¹ Remigijus Merkevičius, „Lietuvos baudžiamojo proceso diagnozė: COVID-19 pasitikome turėdami prastą savijautą, minorines emocijas ir nuslopintą imunitetą, o kokie išliksime po jo?“,

Veikiausiai šios ir kitos teisės praktikų, mokslininkų ir politikos atstovų įžvalgos lėmė, kad nedelsiant buvo privalu ieškoti būdų ir metodų, kaip organizuoti teisminį procesą nuotoliniu būdu. Buvo inicijuotos Baudžiamojo proceso kodekso pataisos, pagal kurias būtų užtikrintas baudžiamojo proceso, taip pat teismo posėdžių organizavimas nuotoliniu būdu.

2021 m. balandžio 22 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 8¹, 210, 263, 269 ir 277 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 8² straipsniu įstatymu Nr. XIV-270⁶² buvo sureguliuotas informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimas baudžiamajame procese. Pagal Baudžiamojo proceso kodekso 8² straipsnio 2 dalį išimtiniais atvejais, kai neįmanoma užtikrinti bylų nagrinėjimo Kodekse nustatyta įprasta tvarka, bylų nagrinėjimas ir proceso dalyvių, liudytojų, ekspertų, specialistų, vertėjų ir kitų dalyvaujančių byloje asmenų dalyvavimas teismo posėdžiuose, jei yra tam tinkamos techninės galimybės, gali būti užtikrinami naudojant informacines ir elektroninių ryšių technologijas (per vaizdo konferencijas), kai pagrįstai manoma, kad tokiu būdu byla bus išnagrinėta greičiau, tai netrukdyt išsamiai ir objektyviai ištirti visas bylos aplinkybes ir bus užtikrintos proceso dalyvių teisės. Šį klausimą teismas turi paprastai išspręsti nutartimi iki bylos nagrinėjimo teismo posėdyje. Tačiau nuotolinis teismo posėdis taps neįmanomu, kai prokuroras, nukentėjęsysis ir (ar) jo atstovas, kaltinamasis, jo atstovas pagal įstatymą ir (ar) gynėjas, civilinis ieškovas, civilinis atsakovas ir (ar) jų atstovai pateiks nesutikimą dėl bylos nagrinėjimo naudojant informacines ir elektroninių ryšių technologijas (vaizdo konferencijas).

Aukščiau nurodytu reguliavimu, viena vertus, yra siekiama užtikrinti nepertraukiamą teismo procesą, užtikrinti asmenų, kurie dėl įvairių aplinkybių negali fiziškai dalyvauti teismo posėdyje, dalyvavimą, taip pat

Teisė.Pro, <https://www.teise.pro/index.php/2020/11/25/r-merkevicius-lietuvas-baudziamojo-proceso-diagnoze-covid-19-pasitikome-turedami-prasta-savijauta-minorines-emocijas-ir-nuslopinta-imuniteta-o-kokie-isliksime-po-jo/>.

⁶² „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 8-1, 210, 263, 269 ir 277 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 8-2 straipsniu įstatymas Nr. XIV-270“, LRS, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/6c092531a37211ebb458f88c56e2040c?positionInSearchResult=8&searchModelUUID=04eachbd2-bf75-4cd3-9763-39381a691970>.

siekiant užkirsti kelią galimam teismo proceso vilkinimui. Kita vertus, proceso greitumo reikalavimas derinamas su kitais teisingo bylos nagrinėjimo reikalavimais: nuotolinis bylos nagrinėjimas netrukdyt išsamiai ir objektyviai ištirti visas bylos aplinkybes; bus užtikrintos proceso dalyvių teisės; bus naudojamos tinkamos techninės priemonės; prokuroras, nukentėjusysis ir (ar) jo atstovas, kaltinamasis, jo atstovas pagal įstatymą ir (ar) gynėjas, civilinis ieškovas, civilinis atsakovas ir (ar) jų atstovai sutiks dėl bylos nagrinėjimo naudojant informacines ir elektroninių ryšių technologijas (vaizdo konferencijas).

Lieka tikėtis, kad nurodytos BPK pataisos iš tiesų sukurs prielaidas nuotolinį baudžiamąjį procesą organizuoti ir vykdyti tik tokiais atvejais, kai dėl grėsmės žmonių sveikatai to neįmanoma padaryti tiesiogiai dalyvaujant teismuose. Kitaip tariant, nuotolinio baudžiamojo proceso forma turi tapti ne taisykle, o labiau išimtimi, leidžiančia nukrypti nuo įprastos teisinės procedūros. Tačiau ir šiuo atveju (t. y. nukrypstant nuo įprastinės formos) negali būti sudaroma prielaidų ar kitaip toleruojami kokie nors baudžiamajame procese dalyvaujančių asmenų konstitucinių teisių suvaržymai ar ribojimai. Tokie suvaržymai negali būti pateisinami jokiais sąlygomis ar atvejais, nes teisingumo vykdymo procesas nėra savaiminis, tai nėra procesas, kuriam būdingas automatizmas, formalumas ar tik teisingumo vykdymo regimybė. Šiuo atveju būtina prisiminti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo formuojamą doktriną, kuria pabrėžiama, kad „Konstitucijoje įtvirtintas teisingumo principas, taip pat nuostata, kad teisingumą vykdo teismai, reiškia, jog konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas; *konstitucinė teisingumo samprata suponuoja ne formalų, nominalų teismo vykdomą teisingumą, ne išorinę teismo vykdomo teisingumo regimybę*, bet, svarbiausia, tokius teismo sprendimus (kitus baigiamuosius teismo aktus), kurie savo turiniu nėra neteisingi; vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija.“⁶³

⁶³ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.283322?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=164661be-6ad7-429a-ae6-60988a7aa977>.

Išvados

Teismo posėdis per garso ir vaizdo nuotolines perdavimo priemones lygiai taip pat kaip ir posėdis teismo salėje turi garantuoti teisę į teisingą bylos nagrinėjimą. Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą yra sudėtinė (kompleksinė) konstitucinė garantija, apimanti tam tikras teises, taip pat ir teisę asmeniškai ir efektyviai dalyvauti teismo procese. Tačiau teisė į teisingą bylos nagrinėjimą yra ne absoliuti teisė, todėl ji tam tikrais atvejais gali būti derinama su kitomis Konvencijos saugomomis teisėmis, kaip antai su visuomenės sveikatos apsauga ir absoliučia teise į gyvybę.

Iki pandemijos buvo palaikomas vadinamasis situacinis (tam tikrais atvejais) nuotolinių garso ir vaizdo perdavimo priemonių naudojimas bylą nagrinėjant teisme. Tokia procesinė forma buvo aktuali ir naudojama kalbant apie pažeidžiamų liudytojų, anoniminių liudytojų arba liudytojų, kurie dėl didelio atstumo ar kitų svarbių priežasčių negali būti išklausti teismo posėdžių salėje, apklausas ir kitais atvejais. Nuotolinių priemonių naudojimas nurodytais atvejais turėjo (-i) privalumą, susijusių su veiksmingumu ir išlaidų taupymu vykdant teisingumą.

Nepaprastosios pandemijos metu nuotoliniai posėdžiai buvo (yra) laikomi logišku kompromisu, leidžiančiu teismams ir toliau laiku vykdyti teisingumą, įgyvendinti teisę į greitą bylos nagrinėjimą. Pandemijos metu sukaupta patirtis ir dėl to atlikti tyrimai parodė, kad teismo posėdžių rengimas per garso ir vaizdo nuotolines perdavimo priemones gali būti patenkinama alternatyva krizės metu. Kartu išryškėjo daug teisingo proceso problemų, kurių opiausia – veiksminga gynyba.

Remiantis sukaupta patirtimi iki pandemijos ir jos metu dėl baudžiamosios bylos nagrinėjimo, naudojant informacines ir elektroninių ryšių technologijas (vaizdo konferencijas), buvo pakeistas Lietuvos Respublikos baudžiamąjį procesą reguliuojantis teisinis reguliavimas. Baudžiamąjį procesą reguliuojančio kodekso nurodytu reguliavimu, viena vertus, yra siekiama užtikrinti nepertraukiamą teismo procesą, užtikrinti asmenų, kurie dėl įvairių aplinkybių negali fiziškai dalyvauti teismo posėdyje, dalyvavimą, taip pat siekiama užkirsti kelią galimam teismo proceso vilkinimui. Kita vertus, proceso greitumo reikalavimas derinamas su kitais teisingo bylos nagrinėjimo reikalavimais:

nuotolinis bylos nagrinėjimas netrukdys išsamiai ir objektyviai ištirti visas bylos aplinkybes; bus užtikrintos proceso dalyvių teisės; bus naudojamos tinkamos techninės priemonės; prokuroras, nukentėjęsysis ir (ar) jo atstovas, kaltinamasis, jo atstovas pagal įstatymą ir (ar) gynėjas, civilinis ieškovas, civilinis atsakovas ir (ar) jų atstovai sutiks dėl nuotolinio bylos nagrinėjimo.

THE RIGHT TO A FAIR TRIAL: REMOTE PROCEDURES

Jolanta Zajančkauskienė
Mykolas Romeris University

Raimundas Jurka
Mykolas Romeris University

Summary. *This article analyses the expression of the right to a fair trial under the circumstances of the COVID-19 pandemic within selected countries, and the content of this right while court hearings are organised and carried out remotely. Questions are raised as to whether the remote process meets the legal expectations of the participants of the criminal justice system, whether the implementation of justice changes its appearance, and whether this implementation is genuine or potentially fictitious. Alongside this analysis, the provisions of laws regulating the criminal procedure regarding remote legal procedures before and during the COVID-19 pandemic are examined. Law-making initiatives and novelties in the sphere of legal regulation are considered. Apprehension is urged in considering whether present attempts to move the “locomotive” of criminal justice do not create preconditions for the construction of narrow constitutional guarantees which may diverge from the fundamental principles of criminal procedures. In concluding, it is emphasised that the right to a fair trial cannot have its application narrowed without sufficient grounds, and that the right to access a court in-person cannot be limited. Fundamentally, the authors note that a balance must be struck between legal values such as social safety, the protection of health, and an individual’s right to direct participation in court hearings. This should be observed via the avoidance of spontaneous and impulsive law-making initiatives.*

Keywords: *fair trial, criminal process, constitutional protection, remote procedure, direct participation.*

Jolanta Zajančkauskienė, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Baudžiamosios teisės ir proceso instituto profesorė, direktorė, socialinių mokslų (teisė) daktarė. **Mokslinių tyrimų kryptys:** specialios baudžiamojo proceso formos, pažeidžiami asmenys baudžiamajame procese.

Jolanta Zajančkauskienė, professor and director of Criminal Law and Procedure Institute at the Law School at Mykolas Romeris University, doctor of social sciences (Law). **Research interests:** special forms of criminal proceedings, vulnerable persons in criminal procedure.

Raimundas Jurka, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Baudžiamosios teisės ir proceso instituto profesorius, socialinių mokslų (teisė) daktaras. **Mokslinių tyrimų kryptys:** Europos Sąjungos baudžiamoji justicija, tarptautinis teisinis bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose.

Raimundas Jurka, professor at the Criminal Law and Procedure Institute at the Law School at Mykolas Romeris University, doctor of social sciences (Law). **Research interests:** European Union criminal justice, international cooperation in criminal matters.